Я навіть бачу, як після цілоденного виснажливого копання останньої ями старий бездомний птах довго миється в пахучій воді, одягається в останню сорочку, востаннє молиться і потім лягає в ліжко, немов у човен, що понесе його до іншого берега буття. Він лягає у смерть, щоб уже не прокидатися, він нікому не скаже вже ані слова. Ні, навпаки, — він лягає, щоб навіки прокинутись і нарешті почати розмову з нами.

АВЕ, "КРАЙСЛЕР"!

(Пояснення очевидного)

"Особи з яскраво вираженими ознаками

дебілізму до розваги не допускаються".

Напис на запрошенні.

1.

Минає вже дев'ятий рік від того часу, коли Ірванець раз і назавжди з'ясував для себе, що жодне з моїх очей не є скляним. Це сталося в Ірпені, взимку, навколо лежали високі сніги, це був єдиний у моєму житті (і один із незліченних — в Ірванцевому) семінар для молодих. Ми стояли в сутінках посеред якоїсь алейки, і Сашко плів усілякі небилиці про своє тяжке дитинство, в якому, мовляв, не було нічого світлого, крім піонерських таборів і мастурбації. Тіні поетів минулого і кагебістів прийдешнього нечутно пропливали повз нас, прислухаючись до кожного Сашкового схлипу...

Минає вже десятий рік від того часу, коли шахтарський поет Віктор Неборак надіслав мені до війська свого першого листа не зовсім правильною українською мовою. Лист, як і все інше в Неборака, був шанобливо-зухвалий, тобто ввічливо-нечемний, автор його звертався до

мене на "ви", але наголошував на власній значущості вже з першого рядка: "Добрий день, Юрію! Пише до вас Віктор Неборак — власною персоною". Оце "власною персоною" зробило мене, на той час сержанта совєтської армії, майже щасливим...

Минає вже вічність від того часу, коли ми зійшлися втрьох і було вимовлене фатальне й сакральне, універсальне і карнавальне — Бу-Ба-Бу...

Чого нам хотілося? Що намагались ми осягнути цією неписаною угодою на трьох? Відповісти стає все тяжче. Деякі акценти й нюанси вже просто забуто, давно скинуто двадцятип'ятирічну шкіру, в якій ми красувалися по всіх перехрестях Львова ~ самовпевнені і не відомі нікому, за винятком певного кола найближчих друзів, яке, щоправда, і тоді вже нараховувало з півсотні всіляких монстрів.

І все ж — чого нам хотілося?

Здається, що спершу то була не стільки естетика, скільки спосіб виживання. Або естетика як спосіб виживання. Чи навпаки. Іншими словами — спроба бути максимально вільними у загалом невільній ситуації. Триматися поруч, відчувати лікоть, як серцебиття.

Але що за банальщина поперла з мене? Який там лікоть! Ми просто любили читати вірші один одному, і не тільки один одному — варто було нам із Ірванцем на день-другий заскочити до Львова (чи то пак "в містечко Париж"), як за нами трьома вив'язувався довжелезний хвіст щонайменше із п'ятнадцяти суб'єктів, серед яких переважали люди дотепні й великодушні (з-поміж них я завше пам'ятатиму етнічних німців Кауфмана і Коха). Проте траплялося й деяке нав'язливе бидло. Мова, однак, не про нього.

Мансарди і пивниці були нашими. І майстерні були нашими. І самвидав, і Антонич, і Калинець, яких я, до речі, саме тоді якось побачив

разом, удвох, — це сталося 7 липня 1987 року, коли відзначалося 50-ліття Антоничевої смерті. Майбутніх біографів відсилаю до Неборакового вірша "Янівський цвинтар", вміщеного у збірці "Літаюча голова".

А ще нашими були вино і пиво, коньяк і кава та деякі інші об'єкти, від яких шумить у голові.

Нашим був час. Він сприяв. Ще ніколи ніхто з поетів не мав такого сприятливого часу. Свободи зовнішньої ставало все більше, ми відкривали в собі все більші ресурси свободи внутрішньої. У вісімдесят п'ятому році Ірванець не міг би ще безкарно показати свій голий зад зі сцени Львівської опери — та його просто не впустили б туди! Але в дев'яностому він уже запросто зробив це і навіть викликав бурю оплесків.

Демократизувалася мова української поезії, мужнів її словник. Вимальовувалися перші "перса", за ними вже виднілися "дупи" і "курви". Ось-ось мав вирінути перший "прутень", а далі вже й просто — "рускій мат". Зараз, коли цього добра на кожному кроці, ми іноді чуємо свою провину. Що ж, апостоли завжди перебріхують вчителів, Свобода дісталась їм майже задурно — вочевидь, це щось на зразок кисневого отруєння.

Мова, однак, не про них, а про те, що нас усе-таки об'єднало. Це не в останню чергу було місто. І конкретний Львів, і місто як таке, і Місто як абстракція. Місто взагалі Адже ми всі — даруйте на слові — поети-урбаністи. Щось там, правда, є в Ірванця про якусь хату в якомусь селі. Але це було вже так давно, що стало неправдою.

І тут маємо перший камінь спотикання. На кожну абстракцію — своя обструкція. Особливо в нашому роздертому агресіями, поспільстві, де кожен виробив собі священне право не любити ближнього.

"Література — це Храм!" — харамаркнув мені якось один розгніваний письменник.

Нічого не заперечую проти храму. Хоча з такою ж часткою істини можна стверджувати: "Література — це Лікарня Література — це Школа! Література — це Фабрика Література — це Вокзал! Література — це Пароплав! Це Бордель! Це Смітник! Це Нужник!". Стверджувати про літературу можна будь-що. Вона стерпить. І храм стерпить і нужник.

Але як храм, то храм. Тільки якщо вже храм — то з живими людьми, а не зі священними коровами.

Священних корів у нас більше, ніж в індусів. Це збочення до постаменту, брили, закам'янілості, забронзо— і бонзовілості, опущених долу вусів і насуплених кущуватих брів уявляється мені чимось на зразок дитячої національної релігії. З неї можна тільки вирости. Але можна й не вирости — затверднути в ній, запливти маразмом. І почати проповідувати якусь чергову графоманську версію світотвору: від духовної республіки до духовного хуторянства включно Версію, можливо, й симпатичну — якщо вона належить п'ятирічній дитині, а не п'ятдесятирічному перероскові.

Найбільшим гріхом, найглибшим тавром на шкірі Бу-Ба-Бу завжди залишатиметься наша спроба розтопити цю брилу пісної недовченої поважності на всьому українському. Спроба перевірити згаданих корів на предмет священності. Це породило безліч конфліктів, але й безліч порозумінь, котрі при зіставленні з конфліктами, безперечно, переважатимуть.

3.

Десь починаючи з вісімдесят сьомого року, коли Неборак опинився в Києві і побачив там уперше оригінал крайслера імперіала (1), а потім показав його мені, ми вирішили, що цей автомобіль створений

спеціально для нас. Закутані в чорні куленепробивні плащі, в капелюхах, насунутих на темні окуляри, ми під'їздили улюбленим крайслером під стіни всіляких письменницьких закладів. Ми виходили з крайслера, лунко клацаючи його — ні, не дверцятами — дверима! — і, стискаючи під куленепробивними полами безвідмовні портативні шмайсери, входили досередини, підіймалися сходами, вривалися до кабінетів. Ми вбивали секретарів, редакторів, цензорів, коректорів. Ми ґвалтували друкарок, прибиральниць, буфетниць, готельних покоївок. Ми грабували сейфи рідної літератури. У нас не було нічого святого. Навіть погруддя Леніна вперше винесли зі спілчанської зали під дулами наших скорострілів. На своїх вечорах ми змушували публіку до наркотиків і групового злягання. Публіки від цього робилося все більше. Ми перевернули догори дном віковічну піраміду моральних цінностей. Нас завербували в Москві, Нью-Йорку, Стамбулі, Варшаві й Тель-Авіві, хоча насправді ми працювали в інтересах Саудівської Аравії. За нами слід у слід ходив натовп рекетирів, мінял, сутенерів та німфоманок і співав нам осанну. На виданих нами книжках проступали якісь заборонені символи, а також спеціальний чорний надрук "Их разыскивает милиция".

І от — нині. Нині суспільство пожинає плоди цієї бурхливої восьмилітньої діяльності. Крива злочинності неухильно зростає. Рівень життя населення неухильно падає. Виплекані поезією бубабістів дванадцятилітні інфіковані СНІДом фіндюрки породжують мутантів і вампірів. Незідентифіковані сатаністи викопують на опівнічних цвинтарях тіла загиблих партсекретарів. Сини повстали проти батьків, брат пішов на брата, а матері продають доньок до анатомічних театрів. Схоже на те, що осягнуто саме дно жахіть.І все це — наслідок того, що колись Неборак дозволив собі легковажно написати "встромляєш в неї спис тюльпанний". А ще раніше Ірванець написав, як обіймає в кущах певну знайому санітарочку і як він любить "мокру під нею вітчизну свою". Андрухович же взагалі — переклав Самійла Немирича, а ще раніше сказав уголос "какаду"!..

І горе тій землі, що приводить на світ таких гевалів, горе!

4.

Гей, схаменися, голубе, що за дурниці ти верзеш, зараз осадите ви мене. І про кого, про бубабістів, про цих приємних молодих чоловіків, які навіть напитися по-людськи не вміють? Це вони з автоматами? Це вони грабували сейфи? Що за дикі фантазми!

А я, між іншим, спотворив тільки форму. Бо за змістом суть усіх інвектив щодо нас передано точно: гангстери.

Якось так уже склалося, що для оцінювання певного явища значно зручніше підшукати для нього вже знайому шухлядку, аніж конструювати нову. А тут сама назва натякає на щось непристойне, спорзне, хуліганське — Бу-Ба-Бу. Саме так: бабу би! І вже маємо шухлядку, задля визначення якої навіть не конче вчитуватись у їхні рядки чи відвідувати вечори: епатаж, футуризм, жовті метелики, "пощечина общественному вкусу", спалення Рафаеля, срака-дошка тощо.

Заявляю на це з усією відповідальністю: нічого подібного ніколи не було в наших намірах! Епатаж буржуазії? То покажіть мені спершу цю буржуазію, де вона і хто вона. Може, це пролетаріат? (Кажуть, одна двірничка і справді якось ридала над моїми віршами — щоправда, то була львівшька двірничка). Трудове селянство? Вожді письменницької спілки? Партійці, патриції та кей-джі-бі? Кого нам епатувати? Суспільство в цілому? Це яке таке суспільство — чи не те часом, в якому дев'яносто відсотків не читає зовсім, а з тих, що все-таки читають, дев'яносто відсотків не читає по-українськи, а з тих, що все-таки читають по-українськи, дев'яносто відсотків не читає поезії?

Спробувати епатувати таке суспільство наважився б хіба божевільний. Зрештою, поезія має в собі щось від божевілля, це,правда. <;> Але наше божевілля виявилося в іншому. Бо ми заповзялися ліквідовувати хоч деякі порожнини у тому роздертому на шмаття і

розрідженому просторі, котрий іменується українською культурою. Здається, я дозволив собі висловитися надто голосно і самовпевнено. Адже, швидше за все, було якраз навпаки — не ми творили щось у цій культурі, а вона творила нас. Тобто скеровувала і заманювала — своїми необжитими закапелками, незалюдненими марґінесами, задавненими табу, які так хотілося порушувати; своєю цнотливістю, яка так пасує кожній молодесенькій панні напередодні шлюбного розквіту, але так не пасує їй же у віці зрілому, напередодні старіння і всихання. Тож ми взялися наближати цей шлюбний розквіт...

Але й це не зовсім так. Бо ми ні про що спеціально не домовлялися. Ми не розробляли програм і маніфестів, не підписували жодних комюніке чи меморандумів. Ми просто вигадували вірші і читали їх — спершу один одному (і я в житті не мав таких геніальних слухачів, як ці двоє!), потім — для ширшого кола "свідків Бу-Ба-Бу", наших адептів і симпатиків, урешті — для публіки, що приходила на влаштовані нами вечірки, число яких, до речі, сягнуло десь так тридцяти (трьохсот тридцяти, хочеться сказати). Власне, від певного часу публіка, що приходила на вечірки, ототожнилася зі згаданим колом, чи то пак кодлом, "симпатиків та адептів". Ми знали, принаймні в обличчя, усіх, хто до нас приходив, навіть якщо бачили їх уперше, але то був особливий людський різновид. Якісь майже родинні зустрічі, щоразу інтимніші й тепліші: якісь художники, актори, студенти, дружини поетів, заступники міністрів, діти філологів, інтелектуали з діаспори, композитори-піснярі, діячі опору, депутати рад усіх рівнів тощо. (Зацікавлених детальнішим переліком відсилаю до Неборакової "Реставрації", де подається усереднений поіменний реєстр найвагоміших серед наших гостей). Ага, ще обов'язково виринав із зали черговий графоман, який поривався на сцену з єдиною метою — зіпсувати увесь кайф як нам, так і публіці. Ми знищували його своєю прохолодною ввічливістю...

Ось так, цілком невимушене і майже непомітно, ми від одного питання переходимо до іншого, не менш принципового: від "для чого" до "для кого?".

5.

Для кого я пишу? — питання, яке досі залишається традиційно виснажливим, переслідуючи кожного правдивого вкраїнського поета нав'язливим рефреном. У нашому випадку вага цього питання щонайменше потроїлася. Для кого Бу-Ба-Бу?

Дозволю собі тут дещо ширшу цитату.

"Те, що писав Гонкур про Францію сто років тому, можна повторити дослівно про наші культурні відносини ще тепер. В часах, які я маю на думці, відношення нашого загалу до мистецтва було вповні негативне. Музична наша творчість мала єдиного серйозного представника — Людкевича; малярство репрезентував трохи не один Труш, а поезія, яка тоді могла похвалитися навіть значною кількістю жерців, находилася у нас на вигнанні, бо нашим патріотам було доволі кількох крилатих фраз із Шевченка, про які вони нагадували собі в часі всяких святкових імпрез і якими рекламували свою культурну вартість і свій патріотизм, що а тих часах втішався високою квотацією на громадянській біржі. (...)

[Але] гурток молодих бунтарів повів агресивну атаку за здобуття читаючої публіки. Ми пішли за порадою Гонкура, ми почали носитися з нашим "товаром" поміж Богу душу винними патріотами, які не розуміли — пощо люди творять літературу, і дивувалися, що находяться між нами розтрати! одиниці, які марнують гроші на видавання непотрібного краму. Адже ж наша "еліта" не знала навіть назвиськ наших письменників, а навіть Франком вона цікавилася тільки як громадським діячем, критиком у свяченого ладу суспільного!

Не забуду ніколи одної сцени, яка характеризує тодішню нашу інтелігенцію. В залі "Народного Дому", де відбувалася традиційна академія в честь Шевченка, що, як звичайно, мала утаєну ціль дати змогу нашій "еліті" винести на виставу свою гардеробу і свої привілеї касти, вештався студент з кількома книжками. Вже добре спітнів,

перебиваючись крізь щільно заповнені ряди сиджень без ніякого успіху, аж врешті добився до одного з "найгрубших риб", адвоката, парламентарного посла і обкадженого бойовика на культурному фронті.

— Купіть, пане после, "Semper tiro" Франка! — заговорив, певний успіху.

— Не читаю поезій! — відрубав патріот.

— Так, може, твори Коцюбинського...

— Він також вірші пише?

— Ні, пане после, він найбільший майстер сучасної прози.

— Гм... Що маєте ще?

— Оповідання Яцкова.

— А цей по-якому пише: віршем чи прозою?

— Авжеж що прозою.

І так далі йшла лекція сучасного письменства, аж поки меценас не втратив терпцю і не нагнав влізливого кольпортера словами:

"Йдіть до чорта! Я на дурниці не маю ні часу, ні грошей".

(...) Ми, молодомузці, може, навіть тільки інстинктом, відчували, що Європа женеться вперед, тоді як ми, галичани, сидимо скам'янілі на гранітних основах традиційної побутовщини, "неньковатости", примітивізму й сентименталізму. Нас уже не захоплювали стривіалізовані щоденним уживанням канонічні крилаті фрази: "Праця

єдина з неволі нас вирве" (при цілковитій неграмотності й імунізуванні загалу від думання). Ми хотіли направду працювати, учитися й думати, та й домагалися від загалу того самого.

Ми бачили, що загал не переварив у собі навіть Шевченка і Франка, пережовуючи вперто хіба поетичну публіцистику першого і пафос "Каменярів" другого; ми хотіли навчити загал читати справжню поезію (2), не пофальшовану манірністю й ідеологією Квітки аж до Бордуляка включно, поезію, вільну від трафаретних, барвінкових і вербових пейзажів. Ми ж добачали, що ремісничa й шаблонова література витрутила загалові з рук книжку, що з домів нашої інтелігенції мистецтво прогнано. І ми шукали нової форми, нового вислову, намагалися витончити наші творчі засоби у формі і змісті. Одні з нас задивлялися на ближчий захід, на "Молоду Польщу", інші сягали поглядом куди далі. І тому критики, а вкупі з нею і загал називав нас "птицями не домашнього хову" і підозрівав нас у національному індиферентизмі. І одні й другі не помічали, що, абстрагуючись від Лепкого, який вперто скоботав піднебіння патріотів традиційною кутею і великодніми калачами та заколисував їхні розмріяні душі патріотичним пафосом, всі ми по самі вуха стриміли в нашому рідному світі і тільки сильніше від загалу відчували нашу хворобу і боліли з цього приводу. І були озлоблені. Кожний з нас був на свій лад сатириком.

Що ж дивного, що ми тужно звертали погляд на захід, і що дехто з нас, мов потопаючий, витягав руки до обновленої і очищеної від фальшивого патріотичного романтизму поезії "Молодої Польщі"?

(...) Це ще більше відштовхувало від нас загал, що хорував гіпертрофією загумінкового патріотизму, і в якому ще й досі покутував дух Конiського і Танячкевича, дух культу "святих" вишиваних сорочок і нещирого пафосу, який плекав у громаді патріотизм "на печі", відсталість від культурного світу і спекуляцію на патріотичному базарі. Ми — в протилежності до загалу — відчували, що нашому народові небавком прийдеться скласти іспит національної зрілости і що при цьому іспиті ми провалимося...

Ми відчували це і безрадно кидалися в сітях традиції, забобону, загумінковости й примітивізму. І вже те саме наше кидання тривожило наш інертний загал, і загал реагував на те як міг.

Чи сьогодні змінилося в нас на краще? Може..."

Питання б'є в "десятку". Чи сьогодні змінилося в нас на краще? Зізнаюся щиро, я ледь уникнув спокуси спершу містифікувати вас, ледь осучаснивши лексику і синтаксу, замінивши минулий час теперішнім, Івана франка тимчасово замінивши (хе-хе) Іваном Драчем, молодомузців — вісімдесятниками, Коцюбинського — ну хоч би В'ячеславом Медведем, а Лепкого, скажімо... Хоча ні. Будь-яка аналогія накульгує, і ви відразу б викрили мене. А все ж я ще раз, слідом за Петром Карманським, автором наведеного вище уривка зі спогадів "Українська богема", запитаю: чи сьогодні змінилося в нас на краще?

Судячи з більшості наших переповнених людом вечорів — так. Судячи з моментально розпродуваних наших книжок — так. Судячи з того, що ми вийшли за рамки суто літераторського варива і потрапили навіть до скандальної хроніки (випадок із побиттям Ірванця) — так.

Але коли я бачу цих похмурих типів з опущеними долу вусами, без проблиску гумору на мармизах, патріотично стурбованих і зажурених, підозріливих і спітнілих, яким на кожному кроці ввижається як не національна зрада, то духовна отрута, як не порнографія, то педофілія, як не руйнування ідеалів, то замах на святині, мені вкотре починає здаватися: ніде не змінилося в нас на краще, пане Карманський...

А може, виною всьому ця кирилична абетка? І цей східний обряд? І це по-графоманському вперте переконання, що поезія обов'язково для когось?

"На кого ти орієнтуєшся, коли пишеш?" — запитав якось Неборак Петра Мідянку. "На Бога", — відповів той. А втім, він міг відповісти і з

питальною інтонацією. Бо в них на Закарпатті оце "на Бога" означає "навіщо", ну, по-нашому це буде "на фіга?". На кого ти орієнтуєшся, коли пишеш? А навіщо?

Суцільні знаки питання...

6.

Моя з вами подорож навмання вже, здається, перевалила за половину, а про "крайслер імперіал" я так по-людськи нічого й не розповів. Тепер, на мою думку, найвищий час це зробити.

Цей проект розгортався у часі та просторі цілих п'ять років (двадцять п'ять віків, хочеться сказати). Як я вже згадував, улітку вісімдесят сьомого приголомшений Неборак показав мені двері, за якими знемагав у своїй царській величі ув'язнений автомобіль. Коли Неборак починав оповідати про "крайслер", йому відбирало мову^ від хвилювання. Він намагався описувати його за допомогою жестів і вигуків, він малював його обриси на піску, він танцював довкола наглухо зачиненого гаража, немов тунгуський шаман довкола уламків метеорита.

Ґараж спеціально для нас відчинив його (і гаража, і "крайслера") господар, до речі, поет, — але те, що він поет, у нашому випадку (як і для літератури в цілому) не мало жодного значення. Головне — він був зятем покійного совєтського генерала, єдиним спадкоємцем легендарного червоного комдива (командарма?), заволодівши по його смерті не лише дочкою, квартирою, шаблею і папахою, але й "крайслером імперіалом", цим танком, цим будинком на колесах, цим пересувним містечком розваг, цим вічним двигуном (перперто мобіле, сказав би Неборак), цим бронтозавром автострад, цим храмом Великої Американської Мрії!..

("Крайслер" був подарований генералові урядом республіканської Іспанії за участь у здобутті фортеці Альказар у 1936 р. Детальніше про це у відповідному вірші Б.-І. Антонича — див. третю главу "Книги Лева").

На жаль, він не їздив. Поет, його власник, присягав нам, що ще поставить його на колеса, що тріумфально ввірветься ним одного разу в сіру юрбу банальних і жалюгідних "транспортних засобів", що хрещатицьких дівчат возитиме на ньому тоннами, а спиртні напої — барелями... Але яке щастя, що цього дотепер не сталося! Адже нам (а властиво Неборакові) йшлося цілком не про те.

Цей "крайслер" мусив перейти в іншу якість. Це мала бути книга. Це міг бути фільм. Або танець, або рок-н-рол, або торт, або спектакль. Неборак хотів писати про нього вірші. Ірванець укладав про нього епос. Я довгий час залишався щодо нього холодним — це була необхідна дистанція, щоб не згоріти передчасно в його божистому бензобаку. Аж нарешті я випустив його в "Рекреаціях". Демонічний Попель, злий геній діаспори, привіз на ньому до Чортополя Гриця Штундеру і Юрка Немирича. Пізніше в його багажнику спав зарубаний в дим Білинкевич. Пізніше, звільнений від пут земних, він літав над чортопільським карнавалищем...

І таким чином ми дожили до осені дев'яносто другого, маючи за плечима добрий шмат нестерпного світу. Ми щоразу змінювали маски і місця свого перебування: Київ, Львів, Москва, Гданськ, Едмонтон, Венеція, Коктебель, Свиноустя, Мюнхен, Варшава, Нижній Березів, Лемберг, Торонто, Херсон, Станісляу, Данциг, Інсбрук, Монахіум, Лучеськ, Запарижжя — усе змінювалося з шаленою швидкістю, миготіло й розсипалося на скалки, на окремі блискітки, у міжчасі ми встигли відсвяткувати ПП — Перше П'ятиріччя і позачергові тридцятиріччя кожного з нас заснувати академію, обрати до неї п'ятьох академіків, нагородити їх преміями та регаліями, видати кілька книжок, написати безліч рядків... І все — як з'ясувалося, для того, щоб восени дев'яносто другого року в приміщенні Львівської опери стався спалах, вибух, викид, сталася прекрасна катастрофа, якої боялися і сподівалися, цей великий

блискучий провал, — ця поезоопера з автомобільною сакральною назвою.

7.

Чотири вечори (сорок чотири вечори, хочеться сказати) зажіотажована юрба переповнювала Львівську оперу. Вони хотіли бачити, мати, мацати, лизати його. Вони з еротичним нетерпінням очікували його прибуття. З хвилини на хвилину мав з'явитися він— "Крайслер Імперіал", автомобіль-опера, автомобіль здійснених марень.

Курйозність моменту полягала в тому, що ніщо нічому не відповідало. Розпалена жагою публіка на дев'ять десятих складалася з таких, котрі жодного разу в операх не бували, більше того, — жодної опери не чули, а про меццо-сопрано мали уявлення не більше, ніж про модерато кантабіле. Іншого гатунку профани перебували на сцені та в ямі: хор, балет, оркестр. Ці в свою чергу не знали творчости Бу-Ба— Бу і гидливо затикали вуха кінчиками пальців під час рокерських прогонів. Драматичні ж актори явили собою зразок ще одного різновиду йолопів: злетівшися на світло "халявних бабок", обіцяних за ніщо, вони були настільки запамороченими, що плуталися навіть у найпростіших репліках, поза очі режисера називаючи текст (переважно мій текст!) французуватим. У цій виставі їх можна було використати хіба що як меблі. Крім того, хтось із них періодично напивався і втрачав орієнтацію в темних залаштункових лабіринтах та звалищах декорацій.

Сергій Проскурня яко головний фехтмайстер намагався звести щось докупи, але йому вдавалося не так вже й багато. Щоправда, підіймання та опускання плунжерів обійшлося без поважних жертв з боку виконавців, — здається, тільки під час третьої вистави якомусь ро— сійськомовному п'яничці, що випадково приблукав з вулиці

й опинився чомусь аж на сцені, трохи розчавило ногу. Механіки, проте, спрацювали бездоганно, вчасно зупинивши плунжер, і кульгавий відтоді іммігрант зі скавулінням покинув приміщення храму мистецтв...

Ніхто — ні виконавці, ні публіка — не розуміли, що відбувається і чим усе закінчиться. Але всі тішилися, бо завжди було чому тішитись: як не Штефцьові Оробцеві з вухами керролівського Зайця, то збомжілому Вікторові Морозову з його утробним "Джульбарс повісився!", як не літаючій голові Неборака, то гіпертрофованому членові Ірванця (художник Мар'ян Савицький). І в цьому виявлялася вся природа бубабізму — його адепти тішаться, з головою занурені в непоясниму радість буття...

І тільки ми втрьох — Прокуратор, Підскарбій та Патріарх — знали, що відбувається і чим усе закінчиться. Ми контролювали цю ситуацію ще до її виникнення. Адже на сцені і в залі, у ложах та на балконах матеріалізувалися наші вірші та наші персонажі. Причому в найневинніший спосіб — матеріалізувалися, навіть самі не здогадуючись про це. Як тече річка, сама про це не здогадуючись. коли там, під небесами, на найвищому балконі, під самим склепінням, хор діточок у синьо-жовтих піонерських гальстухах ангельськими голосами заспівав а сареіа "Малюйте бабу голу — бу", я мало не заплакав, а втім, здається, таки заплакав, бо то співало наше втілене прекрасне майбутнє...

Аби вам зрозуміти краще, про що йшлося у виставі, я процитую тут повністю лібрето до неї, написане Ірванцем однієї з безсонних ночей напередодні прем'єри:

"Юну красуню Амальтею Гараздець під час балу на честь її повноліття викрадає злий чаклун. Старий князь Попель, названий батько юної красуні, закликає богатирів усього Свазиленду вирушити на пошуки його названої дочки. Зголошується лише троє сміливців-бубабістів — Вернигора, Вирвидуб і Крутияйця. З перших же кроків їхньої подорожі їм береться перешкоджати зла чаклунка Клітемнестра. Допомагає їй у цьому Вухатий Троль. Але коли троє сміливців уже

остаточно заплутуються в тенетах підступної чарівниці, їм на допомогу несподівано приходять Самійло Немирич та Андрій Кампо —двоє зачарованих принців — близнюків, яких підступна чарівниця перетворила на пару віслюків. Визволивши трьох героїв, вони повертають собі свою попередню зовнішність, після чого разом зі сміливцями вирушають на пошуки красуні.

Але подальші їхні шляхи теж сповнені пригод і небезпек. Зграя фурій-санітарочок під проводом Дівчини з Пляцками заворожує їх своїм химерним і магічним співом. Герої засинають, і лише випадкова поява Літаючої Голови рятує їх від повної загибелі. Та ж сама Літаюча Голова провадить їх уперед, до нових досягнень і перемог.

Врешті-решт у печері чаклуна відбувається вирішальна битва, в якій героям протистоять Павло Мацапура-кат, Юрко Немирич, пан Базьо, Мартофлякова Марта та інші втілення зла і пітьми. Після кривавої січі красуню Амальтею вдається звільнити з зачаклованої темни ці. Всезагальний тріумф. Лунає Пісня Східних Слов'ян, і герої з тріумфом повертаються додому. Happy End".

Замість геппі енду четверо зарізяк із "Кому вниз" вивозили на сцену втілення "Крайслера" — купу жалюгідного брухту з двома потужними прожекторами, котрі створювали враження неземного літаючого об'єкту. І все це вибухало.

То був повний провал. Публіка аплодувала стоячи. Обурені всезагальним блюзнірством типи з опущеними долу вусами розгнівано покидали залу — писати нищівні рецензії, трохи схожі на доноси.

Останнім на сцені з'являвся Проскурня. Йому аплодували найдовше. То був повний успіх.

Пригадую, як після останньої, недільної вистави було вирішено не розгримовуючись виходити з парадних дверей на площу і там, влившися

ненадовго у буйність карнавального натовпу, зійти на сам верх Музичної Вежі — тим— часової споруди, зведеної для триденного роковиська.

Проскурню притримав за рукав банальний омонівець і сказав своє "нєзя". Проскурня вирвався і сказав йому щось інше. "Так, забираємо", — сказав банальний омонівець до другого омонівця, не менш банального, і вони почали крутити Проскурневі руки назад.

П'ять хвилин тому вся Львівська опера стоячи аплодувала йому. Серед присутніх були голова державної адміністрації, мер міста, амбасадор Австрії в Україні та інші офіційні

особи. Вони теж аплодували стоячи. Це було п'ять хвилин тому. А зараз два банальні омонівці крутили йому руки назад, аби запакувати до лунохода.

"Що ви робите? — запротестував я. — Це головний режисер фестивалю! Він зараз повинен бути там, угорі!" — "Ми його забираємо! Нам пофіг ваш фестиваль. Він хуліганив!" — "Він занадто понервував, відпустіть його", — вдався я до більш дипломатичного тону. Можливо, на них подіяла моя патріарша корона, можливо, мантія з горностаєвим хутром. А може, — все разом: і корона, і мантія, і жезл, і тон. Але Проскурню вони відпустили. За це я досі глибоко вдячний нашій поліційній державі.

8.

І якось раптом усі зрозуміли, що це кінець.

Щось завершилося, щось вичерпало себе. Поезоопера підвела риску. Макет "Крайслера" вибухнув на сцені. Можливо, публіка аплодувала не нам, а цьому вибухові?

Перше щось таке відчув Ірванець. Він узагалі по-жіночому чутливий (як і кожний справжній поет). "Знаєш, це буде такий танець на наших кістках", — повідомив мені, щойно я приїхав до Львова на репетиції.

"Бу-Ба-Бу померло!" — весело проголосив мій улюблений віолончеліст Юрко Іздрик після першої ж вистави.

"Чи не вважаєте Ви, що це, хоча й прекрасна, але все— таки смерть Бу-Ба-Бу?" — допитувався в Неборака юний інтерв'юер з диктофоном і пафосом.

Розмови про нашу смерть — чи то вже доконану, чи то ще ні, але вже близьку — виникали дедалі частіше. Я пригадав, як у дитинстві чув, ніби застрелився Муслім Магомаєв. Очевидно, його постріл був не зовсім точним.

Отак на нашому карнавалі, в самому його розпалі, запахло несподіваним трупом. Несподіваним, але, здається, для багатьох дуже бажаним. Бо навіть, забувши про своє кухарське призначення, побігли з літературних кухонь зграї кухарчуків веселеньким галопом, розносячи по редакціях крилатий радісний некролог: "Вінок на могилу Бу-Ба-Бу". Це як розуміти: король помер, хай живе кухарчук? А не забагато честі?

Геніальний Петро Старух і справді поставив нам пам'ятник на сцені. Неборакова голова і справді відокремлювалася від тіла. Голий муляжний Ірванець і справді зависав над залою догори членом. І чорна меса була, і закривавлені різники, і граф дель Кампо (якщо бував тверезий) видушував своє фатальне "Ви програли!". Усе це було, і ніхто не посміє цього заперечувати, а якщо посміє, то я перший кину в нього жезлом.

Але хіба може померти те, чому немає початку й кінця? Хіба може померти Бу-Ба-Бу, ця Триєдиність І Тривідмінність, І Шестирукість, а відтак і Шестикрилість? Або по-іншому спитаюся: чи може померти душа з її кров'ю та реготом, поезія, лихослів'я, вино, музика, балаган, любов,

зухвальство, буфонада, ритуал, магія, театр, ще раз буфонада, сміх, плач, кайф, смак, джаз, рок, джаз-рок? Чи можуть ці речі померти? Ніхто не посміє цього стверджувати, а якщо посміє, то я перший кину в нього Ірванцевим муляжним членом.

9.

Але все-таки щось і справді завершилося. Ріка почала змінювати русло. Не тому, що з якогось дня я перестав писати вірші — це несуттєво. Можливо, що з якогось дня я почну це робити знову. Але сталося дещо інше, значно суттєвіше.

Здається, минула молодість. Ми дуже пильнували за її проминанням, випивали її по краплі, ніби найкоштовніший напій світу. Що ж, вона вдалася нам не найгірше. Після нас буде море порожніх пляшок під столом на суді.

Натомість постає типово європейське питання: що далі? Що там, за кінцевою зупинкою "крайслера", куди в'їзд на лімузинах молодості заборонений? І що залишиться від Бу-Ба-Бу, якщо в нього відібрати лімузин?

Не знаю. Адже ми настільки протеїчні, що неможливо передбачити всі наші подальші мутації.

Але що відбувається нині?

Ірванець переживає захоплення драмою. Його п'єси повинні бути поставлені вже — інакше вічність не простить нікому їхньої минущості. Поки що він сам озвучує їх у підземних та винних крамницях.

Неборак недвозначно переходить у рок. Це має бути новий різновид — неборок. Кажуть, що його музичні ідеї за силою вираження

дорівнюють поетичним. Утім, він так само легко зміг би викладати що-небудь українське десь у Канаді, Аргентині чи Родезії.

А я хотів би винаймати кімнатку на невеличкій віллі. Щоб уранці та ввечері прогулюватись околицями з увімкнутим плеєром у нагрудній кишені. Я хотів би мати величезну музичну колекцію, а також колекцію вин і кулінарних рецептів. І постійно подорожувати до міст, які мені сняться. Я хотів би лінюхувати, нічим не займаючись, окрім писання доброї прози, звичайно. Або укладання якихось поетичних чи музичних антологій.

Як би там не трапилось — але все це так чи інакше буде Бу-Ба-Бу. І навіть якщо ми влаштуємо виставку нашого малярства чи продаж будинків, то це буде Бу-Ба-Бу. І навіть якщо хтось із нас поїде в Африку, щоб торгувати невільниками та слоновою кісткою, то це буде Бу-Ба-Бу. І навіть якщо заради хліба він продасть себе рекламній агенції, то це буде Бу-Ба-Бу, найкраще для мужче-е-ен...

Ми на це приречені. І нікуди від цього не подінемося.

10.

Озираючись, бачу на вершині самотнього пагорба величні монументальні обриси "крайслера імперіала". Він зупинився навіки.

Аве, "Крайслер"! Ідучи вдалечінь, я салютую тобі. Ти був чудовим автомобілем.

І тобі — наша спеціальна подяка.